

Ásványi Ilona

SZENT BENEDEK REGULÁJA AZ OLVASÁSRÓL

„A tétlenség a lélek ellensége.
Ezért a testvérek a megállapított időben
foglalkozzanak testi munkával,
más órákban pedig szent olvasmányokkal”
(Regula, 48. fejezet)

Szubjektív bevezetés

Ha könyvtárosként gyerek- vagy diákcsoportot vezetek a Pannonhalmi Főapátságban, nemcsak a látnivalókat mutatom meg, hanem egyebek mellett beszélek Szent Benedekről¹ és az általa írt Reguláról² is. Azt szoktam mon-

¹ SÖVEGES, 1980. 3. „Szent Benedek életéről (kb. 480–547) kevés történeti adattal rendelkezünk. Egyetlen kortársától sem maradt ránk valami rá vonatkozó adat. De halála után 40-50 évvel még élő tanúk nyomán Nagy Szent Gergely pápa a Dialógusok c. művének második részében megírta életét. Ez azonban, a szerző szándéka szerint, Benedek életéhez kapcsolódó kis történetek, csodák sorozata. Igazában azt akarta bizonyítani, hogy hőse, Benedek – »neve és kegyelem szerint Áldott«; ezt jelenti a Benedictus név –, a Lélek mindenféle karizmáját megkapta. Életrajzi adatként azonban ebből az elbeszélés-sorozatból is világos: a szabin hegyek közt fekvő kisoárosból, Nursiából (ma: Norcia) származik, Rómában tanult, de tanulmányai befejezése előtt, megundorodva az ottani erkölcstelen ételtől, visszavonult először Enfidébe (ma: Affide), majd tovább az Anio folyócska völgyébe Sublacumba (ma: Subiaco). Itt éveken át remetéskedett, majd tanítványokat gyűjtött egybe kis kolostorokba, szerzetes-remete életmódra. Később – a hagyomány szerint 529-ben – innen is tovább ment, és végleg a Cassinum hegyen (ma: Monte Cassino) telepedett le, ott alapította tulajdonképpen monostorát. Ennek a közösségnek írja szabálykönyvét, a Reguláját.”

² Vö. SÖVEGES, 1980. 4–7. A Regula a szerzetesség, az egyes szerzetes és egy-egy szerzetesi közösség életét szabályozó írásmű. Az első szabályzatokat az élet írta, hiszen a szerzetesség előbb volt egy gyakorlatban megélt élethelyzet, életállapot, és csak utána születtek meg azok a tanácsok, előírások, szabályok, vagyis az elmélet, ami ezt az életformát segítette, alakította. A kereszténység elismerése, a keresztényüldözések megszüntetése után, 300 körül jelentek meg a magasabb lelki életeszményre törekvő első remetek Egyiptomban, Palesztinában és Szíriában, akik az őket felkeresőket szóban tanították. Mondások formájában megfogalmazott tanításukat *Vitæ Patrum* vagy *Apoftegma* címmel gyűjtötték egybe, és jegyezték le. Az első szerzőhöz köthető, regulára emlékeztető munkák Johannes Cassianus *Collationes* és *Institutiones* című munkái voltak. Az első szerzetesi közösséget Pachomius szervezte meg a 300-as években, regulát is írt számukra. A görög szerzetesek életét Baszileiosz (Basilius, Nagy Szent Vazul) szabályozta két regulájával. Másféle regulát, de a regulákhoz hasonló szabályzatot írt Szent Ágoston is megtérése után. Ezeket a szabályzatokat Szent Benedek valószínűleg mind ismerte. Nem ismerjük a szerzőjét annak

dani a Reguláról, hogy az egyféle életrend. Olyasféle „napirend”, ami remélhetőleg még ma is ismerős a gyerekek számára, és ami egy gyereknél és felnőttél is fontos ahhoz, hogy nyugodt legyen az élete, rendezettek legyenek a mindennapjai. De nemcsak az egyén, hanem egy kisebb-nagyobb közösség számára is fontos, hogy legyen egy napi-heti-éves ritmus, amely szerint él.

A Regula ilyen ritmust ad a mindennapi élethez, az egyes szerzetesek és a szerzetesi közösség számára egyaránt. Mindezt előírások, szabályok, javaslatok segítségével teszi. Szabályok és előírások formájában, amelyek nemcsak a kötelességeket, hanem a jogokat, jogosultságokat is világossá teszik. Ezek nélkül sem egy intézmény, sem egy közösség, sem az egyes ember nem élhet nyugodt, kiegyensúlyozott, harmonikus életet. Ha nem világosak ezek a törvények – a jogok és kötelezettségek –, céltalan bármilyen emberi közösség élete, illetve megfordítva, ha egy közösségnek célja, iránya van, szabályok nélkül nem érheti azt el.

A Reguláról

Ha valaki veszi a fáradságot és egyszer végigolvassa a Regulát, láthatja, hogy Szent Benedek figyelme minden olyan körülményre kiterjed, ami egy valójában egymás számára idegen férfiakkól álló közösség mindennapi élete, zavartalan „működése” szempontjából fontos és szükséges. Mert aki szerzetes akar lenni, az egy azonos cél felé tartó, azonos eszmények szerint élő, de adott, nem (ki)választott, így lényegében „idegenekből” álló közösségbe lép be. Így aztán talán még fontosabb, hogy egy addig egymás számára ismeretlen emberekből álló közösség életét szabályok vezéreljék. Az persze más kérdés, hogy ezeket van, aki vállalja, és van, aki nem; van, aki elkezd és – egy idő után – még sem tudja vállalni. Persze az sem mindegy, hogy egy közösség életét szervező szabályokat ki határozza és fogalmazza meg...

Olyan szabályrendszert, amely alkalmas a rend és rendezettség fenntartására, ugyanakkor nem kíván emberileg lehetetlent, nagyon nehéz megfogalmazni.

Szent Benedek gondoskodása a Regula megfogalmazásakor valóban mindenre kiterjedt: a lelki, a szellemi és a fizikai szükségletekre egyaránt. Előírásai között különböző higiénés és mentálhigiénés szabályok is szerepelnek. Ír a közösség szervezetéről, az elöljárókról és a különböző tisztségviselőkről.

a szabályzatnak, amely Regula Magistri néven maradt az utókorra. Szerzője magát Magisternek, Mesternek nevezi. Ez a 6. század elején keletkezett regula lehetett Szent Benedek Regulájának közvetlen forrása. Egyes fejezetei szó szerint megegyeznek azzal, és felépítése, szerkezete is követi azt. Ugyanakkor Benedek Regulájában találunk Szent Ágostontól és másoktól átvett gondolatokat is. Söveges Dávid, a magyar nyelvű Regula egyik jeles fordítója és magyarázója szerint a Regula nem is akart eredeti alkotás lenni, hanem pusztán igaz és használható.

Tekintettel van a közösség minden egyes tagjára, időse és fiatalra, gyenge és erős jelleműre egyaránt. Külön rendelkezik a vendégekről, a szegényekről, a szükségét szenvedőkről. Figyel az étel és ital mértékére és minőségére; a „lakáskörülményekre” és az öltözködésre. Szól a fizikai és szellemi munka, valamint az imádság egyensúlyáról. Mindezt úgy teszi, hogy figyelemmel van a különböző emberi képességekre, gyengeségekre, az emberi teherbírárra. Tudja azt is, hogy van, aki előírással, jó szóval, és akad, aki csak fenytéssel nevelhető, változtatható.

A szerzetesek értelmes elfoglaltságáról, az idő helyes felhasználásáról szólva több alkalommal ír az olvasásról mint hasznos és gazdagító tevékenységről. *„A tétlenség a lélek ellensége. Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával, más órákban pedig szent olvasmányokkal”* – mondja a Regula 48. fejezetében, amely idézetet – buzdítást – dolgozatunk mottójául is választottunk.

A Regula emelkedett és hétköznapi, „isteni” és emberi egyszerre. Ez egyrészt azt jelenti, hogy mindig, mindenben Isten ügyét tartja szem előtt, de figyelmez a különböző emberi képességekre, készségekre is. Minden utasítása, tiltása és előírása arra irányul, hogy a szerzetes élete során mindenben Istent dicsőítse. A Regula magasztos és mindennapi egyszerre, ami azt is jelenti, hogy olykor profán vagy egyenesen hétköznapi, „próza” példákban kiindulva magasabb, lelkibb, emelkedettebb igazságokra hívja fel a figyelmet. Például egy „hétköznapi”, mindennapi „dologról”, az ital mértékéről szóló 40. fejezet így kezdődik: *„Kinek-kinek saját ajándéka van Istentől, az egyiknek így, a másiknak meg amúgy. (1 Kor 7, 7.) Éppen ezért némi töprengéssel rendelkezünk mások táplálkozásának mértékéről. Mégis, ha tekintetbe vesszük az erőtlenek gyöngegségét, azt tartjuk, hogy minden egyesnek elég lesz napjában egy hemina bor. Akinek azonban Isten megadja az önmegtartóztatás türelmét, tudják meg, hogy külön jutalmuk lesz érte.”*

E néhány sorból a következő gondolatot emeljük ki *„...töprengéssel rendelkezünk mások(ról)... tekintetbe vesszük az erőtlenek gyöngegségét...”*. Talán nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy e körültekintő töprengés, mindenre és mindenki-re kiterjedő figyelem vezette Szent Benedeket az egész Regula megírásánál, illetve összeállításánál, hiszen vannak részek, amelyeket korábbi, hasonló műfajú írásokból vett át.

Aki veszi a fáradságot és elolvassa a Regulát, az tapasztalhatja, hogy Szent Benedek következetesen erélyes, de nagyvonalú is az emberi gyarlósággal szemben.

A Regula az olvasásról

A 73 fejezetből álló Regulában Szent Benedek 7 fejezetben szól az olvasásról. Három alkalommal van szó a magánolvasásról (8., 48. és 49. fejezet), és négy helyen a felolvasásról (38., 42., 47. és 53. fejezet). Az olvasás a Regulában mint szellemi-lelki szükséglet, mint a mindennapi élet velejáróra kerül elő. (Szent olvasmányokról – az imádsággal, istentisztelettel kapcsolatban – más helyeken is szó van.) A magánolvasás az olvasási készség elsajátítása után a *tanulás* (művelődés, szellemi-lelki gazdagodás, gyarapodás) eszköze, a felolvasás pedig a *tanítás*.

Szent Benedek elvárja szerzeteseitől, hogy *tudjanak*, vagy legalábbis *tanuljanak*, és lehetőség szerint *tanuljanak meg* olvasni. Ha írni nem is mindenki tudott, olvasni – ki ilyen, ki olyan készséggel – általában tudtak a szerzetesek. Az íráson nem is feltétlenül azt érthették, amit mi értünk, azaz hogy készségszinten feljegyzünk valamit, összeírunk dolgokat, aláírjuk a nevünket, kitöltünk egy adatlapot. Szent Benedek korában íráson, íráskészségen azt értették, amit egy-egy kódexmásoló tett. Az pedig közelebb áll a képzőművészethez, mint a mai értelemben vett íráshoz.

Arra a kérdésre, hogy mennyit olvastak a szerzetesek, nehéz választ adni; ez függött az évszaktól, a napszaktól, az elvégzendő munkától és bizonyára az egyéni képességektől és érdeklődéstől is.

A magánolvasásról

A Regulában a magánolvasás egyrészt az olvasás technikájának elsajátítására szolgál, másrészt az ismeretekben való gyarapodás és a lelki elmélyedés eszköze. A nyolcadik, „Az éjszakai istenszolgálatról” szóló fejezetben fordul elő először az olvasás. „A vigília után fönmaradt időt pedig használják föl a testvérek, akik a zsoltároskönyvet és az olvasmányokat illetően rászorulnak, olvasgatásra.”

Használják fel a testvérek az időt – akik rászorulnak – olvasgatásra. Ez az „akik rászorulnak” kifejezés egyaránt jelentheti az olvasási készség birtoklásának fokát-mértékét, az ismeretben való hiányosságot, de – tekintve, hogy az olvasás olykor memoriter tanulását jelenti – a zsoltárok tanulását is.

„A Regula Magistr³ szerint a 12 év alatti gyermekek a betűket ‘meditálják’, az idősebbek a zsoltárokat. A meditare nem elmélkedést jelent, hanem könyv nélkül, félhangon való tanulást. ... akiknek [pedig] nincs szükségük ilyen tanulásra, Szent Benedek nem kicsinyes, nem intézkedik: használják fel jól az időt.”⁴

A 48. fejezet foglalkozik a leghosszabban az olvasással, mégpedig a ma-

³ SÖVEGES, 1980. 6.

⁴ SÖVEGES, 1996. 120.

gánolvasással. A fejezet címe: „*A mindennapi testi munka.*” Szent Benedek egészen pontos, órára beosztott napirendet határoz meg az őt követők számára. Mivel tekintettel van a téli és nyári időszakra, a nagybőjt idejére és a vasárnapokra, így gyakorlatilag négyféle napirendet ír elő. A regula szerinti nyári és a téli időszak között a két „határpont” október elseje és húsvét. A napokat két napszakra osztja: nappalra és éjszakára. A napszakok 12-12 órára oszlanak, de ezek az órák különböző hosszúságúak, csak a napéjegyenlőség táján mondhatók 60 percesnek, akkor is csak körülbelül. Ahogy nőttek az éjszakák, a tizenkét órára osztott hosszabb éjszakában nőttek az órák is, egyre hosszabbak lettek, a nappalok és a nappali órák pedig rövidebbek. Nyáron éppen fordítva.⁵

A fejezet egy Szent Baszileiosz (Nagy Szent Vazul)⁶ görögből latinra fordított Regulájából származó, itt már szentenciaszerű kijelentéssel kezdődik: „*A tétlenség a lélek ellensége.*” Majd így folytatódik: „*Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával, más órákban pedig szent olvasmányokkal.*”⁷ Nem erőltetett, ha azt mondjuk, hogy ebben a kijelentésben a szent olvasmányokkal való foglalkozás „a” szellemi munkát jelenti; vagyis lényegében az áll itt, hogy a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak *testi munkával*, más időben pedig *szellemi munkával*. Annál is inkább állíthatjuk ezt, mert az olvasás olykor imádság eszközeként felhasznált zoltártanulást jelent, ahogy fentebb is említettük.

A Regula előírása így szól: „*Húsvétől október elsejéig... tíztől egészen szextáig olvasással foglalkozzanak. A szexta után pedig, miután fölkeltek az étkezéstől, pihenjenek ágyukon egészen csendben, vagy, ha valaki olvasni akar, akként olvasson magában, hogy mást ne zavarjon. ... Október elsejétől pedig a negyvennapos böjt kezdetéig egészen nyolc óráig olvasással foglalkozzanak. ... Étkezés után pedig olvasmányokkal vagy a zoltárok tanulásával foglalkozzanak. A negyvennapos böjt idején pedig reggeltől egészen terciáig olvasmányokkal foglalkozzanak.*”

Bár a Regulában szó szerint így nem fordul elő, csak szellemiségében, a bencések jelmondata így szól: „*Ora et labora!*” – „*Imádkozzál és dolgozzál!*” Ez a két tevékenység adja a szerzetes életének a két pillérét. „*Imádkozzál!*” – szólítja fel Szent Benedek a követőit. Imára szólít, amelynek sok formája van, a hangos szöveges közösségi imától (szentmise, zsolozsma) a magunkban mondott fohászon át a meditációig, elmélkedésig. A másik buzdítás így hangzik: „*dolgozzál*”, vagyis – első jelentésében – (fizikai) munkát végezzél. Nem túlzás azonban, ha azt állítjuk, hogy a „*labora*” (éppen az írás és olvasás

⁵ Regula 53.

⁶ VANYÓ, 2009. 903–905. A püspök 330 és 379 között élt, Caesareában született és Kappadókiában halt meg, a négy nagy egyházatya egyike volt. Előkelő, ősi családból származott, amelynek minden tagja keresztény lett. Konstantinápolyban és Athénben tanult, majd szülővárosában retorikát tanított. 365 körül határozta el, hogy szerzetes lesz, felkereste Szíria, Palesztina, Egyiptom és Mezopotámia híres aszkétáit.

⁷ Regula 99.

= tanulás miatt) szellemi munkára való felhívást is jelent, hiszen az olvasás tanulás, szellemi-lelki gazdagodás is.

A (fizikai) munkával kapcsolatban fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy „A Szent Benedek előtti szerzetességben volt olyan irányzat ... melynek tanítása szerint a szerzetesek lelki emberek, akik ezért testi munkát, de általában munkát ne végezzenek. De volt másik vélet is, pl. az egyiptomi Szerapion apát ezer (!) szerzetese elszerződik nyári aratómunkára, viszont az így szerzett gabonát külön bérelt hajókon küldik le a Níluson Alexandria éhező szegényeinek. Benedek [az őt követők számára] egy kiegyensúlyozott, egészséges középútat talál...”⁸

„A szerzetesek legfontosabb munkája: 'az Isten munkája', az Opus Dei. ... Szent Benedek előtt a szerzeteseknél nem volt egyértelmű a munka felfogása, az egyiptomi remeték általában nagyon sokat dolgoztak. ... Náluk az ok a munkára: maguk eltartása, a szegények segítése, s végül harc a bűnök ellen, melyek a tétlenségből erednek. Ezért volt náluk néha túlfeszített a munka: még éjjel, zsolttározás közben is dolgoztak, vagy az oratóriumban, míg az egyik énekelte a zsolttárt, a többi kötelet vagy kosarat font. Szent Benedek nem a produktum, az eredmény miatt ajánlja a munkát, hanem az önfenntartás érdekében túl a tétlenségből fakadó bűnök ellen.”⁹

Szent Benedek Regulája ír először a nem hangos, hanem halk magánolvasásról, mint gyakorlatról. „Az adalékok hosszú sora bizonyítja, hogy az olvasás s az írás az ókorban s minden valószínűség szerint a középkorban is hangos művelet volt, bár elvétve az újkorból is rendelkezésünkre áll egy-egy hasonló szokásról tanulságot tevő hely, ma még nem állapítható meg, miként alakult át az egykori hangos olvasás a modern néma olvasássá. ... A hangos olvasás önként és természetesen illeszkedik belé a hellén-római ókor retorikus világába, ahol közéletnek, nevelésnek, irodalomnak és tudománynak közös alapja a művésziesen formált élő és hangzó szó volt. ... A középkorra a hangos olvasás átöröklődött bár, de erejéből jelentősen veszített. Immár nem az antik retorikának, hanem csupán a szokásnak talajában gyökerezik. A műveltség elemeinek, az írásnak és olvasásnak főként a kolostorokban akadtak művelői; de a kolostori életeszmény merőben anti-retorikus volt. A szerzetesi tökéletesség egyik feltétele a csend, a misztikusok silentiuma. A kolostor falai közt az írás elsősorban másolás, s ilyként mesterséggé (legjobb esetben képzőművészetté) vált. Önként értetődik, hogy a másoló – aki hosszan elidőzött egy-egy betűnél – nem írt fennhangon.”¹⁰

„Valószínűleg az ágyon ülve vagy heverve, tehát a dormitóriumban folyt ez az olvasás. Mivel az ókori ember hangosan olvasott, azért a figyelmeztetés, hogy »magában« olvasson: ezt a csöndes, szemmel való olvasást a szerzetesség vezette be.”¹¹

Érdekes – mondhatjuk némiképp humoros – megjegyzése Balogh Józsefnek a magán-, nem hangos olvasással kapcsolatban: „A hangos olvasásnak... nemcsak fültanúi voltak, hanem természetesen áldozatai is, olyanok, akik pihenésük

⁸ Vö. Regula 99.

⁹ SÖVEGES, 1996. 200.

¹⁰ BALOGH, 1921. 22., 27., 28.

¹¹ SÖVEGES, 1996. 203.

vagy más természetű foglalatosságuk közepette kénytelen-kelletlen hallgatták egy-egy fennhangon olvasó mormolását. Ezt az esetet örökíti meg sz. Benedek Reguláinak egyik mondata... teljes csendben pihenjenek ágyaikon; vagy ha valaki netán olvasni óhajtana, önmagának úgy olvasson, hogy mást ne zavarjon.”¹²

A 48. fejezet így folytatódik: „A negyvennapos böjtre mindenki kapjon egy könyvet a könyvtárból, amelyet elejétől végig olvasson el. Ezeket a könyveket a negyvennapos böjt elején adják ki. Mindenesetre azonban rendeljenek ki egy vagy két szeniort, hogy a monostorban, abban az időben, amikor a testvérek olvasással foglalkoznak, körüljárjanak, és megnézzék, nem talál-e hanyag testvért, aki henyél vagy beszélget, és nem törődik az olvasással, és így nemcsak magának van kárára, hanem másokat is zavar. Ha ilyet találunk – Isten mentsen ettől –, két ízben intsék meg. Ha nem javul meg, a Regula szerinti büntetéssel sújtsák, úgy hogy a többiek is féljenek. Ne is érintkezzék az egyik testvér a másikkal a maga idején kívül. Vasárnap hasonlóképpen olvasással foglalkozzanak valamennyien, azok kivételével, akik különböző feladatokra vannak kirendelve. Ha pedig valaki olyan hanyag vagy rest volna, hogy nem akarna, vagy nem tudja lelki munkával foglalkozni vagy olvasni, adjanak neki más munkát, hogy ne henyéljen.”

Az egyházi gyakorlatban a „polgári időszámítás” mellett „egyházi időszámítás” is létezik; a polgári év mellett egyházi évről is beszélünk. Egy-egy egyházi év adventtől adventig tart. A keresztény ember számára az egyházi (liturgikus) évben két kiemelt időszak van, a karácsonyi és a húsvéti. Bár a téli esték meghittsége, a karácsonyi fények reménye, az ajándékozás és ajándékvárás izgalma elevenebben él mindenki szívében, és a karácsonyt megelőző adventet az emberek többsége intenzívebben, valóban várakozva éli át, a keresztény ember számára a legnagyobb ünnep mégis a húsvét. A megváltás ünnepét, amikor Krisztus szenvedésére, kereszthalálára emlékezünk, és feltámadásának örvendünk, az adventnél hosszabb, negyvennapos előkészületi időszak előzi meg. A negyvennapos böjt nemcsak az ételtől való tartózkodást jelenti, hanem befelé fordulást, elmélyedést, lelki tisztulást, szellemi gazdagodást is. Ennek hasznáról, szükségességéről, hatásairól nem kell különösebben szólnunk, hiszen a wellness, a jóga, az agykontroll, a meditáció, a mentálhigiénés kurzusok, a természetgyógyászat is hasonlóra törekszik, s ezekkel a „módszerekkel, eszközökkel” sokan élnek is korunkban. Csak míg ezek mögött nincs, vagy nincs feltétlenül lelkeség, szellemiség, legfeljebb eszmeiség, addig a (zsidó-)keresztény böjtnak határozott célja, iránya, értelme van. A különbséget egyetlen kijelentéssel is érzékeltetni tudjuk: a zsidó-keresztény értelemben vett böjt nem fogyókúrát vagy tisztítókérdést jelent az ember testi vagy akár lelki egészsége érdekében, hanem több, mélyebb, komplexebb annál.

A Regulában szereplő „caput quadragesimæ”, vagyis a nagyböjt kezdete nem hamvazószerda, az csak a 7. században keletkezett, hanem a nagyböjt

¹² BALOGH, 1921. 15.

első vasárnapja. Ezen a napon adták ki a könyveket olvasásra. Úgy látszik, egy könyvet egy teljes évre kaptak: ez volt a minimum, amit el kellett olvasni.¹³

A negyvennapos böjtről – a bekezdés írásunk témája, az olvasás szempontjából is fontos – Szent Benedek ezt írja Regulájának 49. fejezetében: „*A szerzetes életének olyannak kell lennie, mintha állandóan negyvennapos böjti fegyelem alatt élne, mégis mivel kevesekben van meg ehhez az erő, ezért azt tanácsoljuk, hogy a negyvennapnak ebben az idejében teljes tisztasággal élje életét, ugyanakkor a más időkben elkövetett hanyagságait ezekben a szent napokban tegye jóvá. Ez akkor történik megfelelő módon, ha minden bűntől tartózkodunk, könnyek között imádkozunk, szent olvasmányokat olvasunk, a szív töredelmére és az önmegtagadás cselekedeteire törekedünk. Ezekben a napokban tehát szolgálatunk szokott mértékéhez adjunk hozzá valamit: külön imádságokat, ételben és italban önmegtagadást. A kiszabott mértéken felül mindenki ajánljon föl valamit saját akaratából a Szentlélek örömeiben Istennek... vonjon meg valamit testétől az ételben, italban, alvásban, beszédben és tréfálkozásban, és így a lelki vágyódás örömeivel várja a szent húsvétot.*”

A bekezdésből láthatjuk, hogy a jó böjt jó megtartásának egyik eszköze a szent olvasmányok olvasása, ami tisztítja, jobbítja szellemünket, lelkünket. De Szent Benedek szerint böjt minden önmegtagadás is, amely a hallgatásban, a felesleges beszéd mellőzésében, a (szent) komolyságban, vagyis a tréfálkozás elhagyásában is megnyilvánulhat, nemcsak testi szükségleteink, például az alvás megrövidítésében. „Bűnbánati cselekedet” lehet azonban akár az olvasás is. Nagyböjtben tehát több a szellemi és a lelki munka, amely utóbbi olvasást, a zsoltárok tanulását (kívülről, könyv nélkül: „*a lelki munkával foglalkozni*” – a *meditari* kifejezés jelöli ezt) és elmélkedő imádságot jelent.

Szent Benedek utasítása, miszerint a szerzetesek kapjanak egy könyvet a „bibliothecá”-ból, kétféleképpen is értelmezhető. A bibliotheca kifejezés jelentheti a könyvtárat, illetve ebben a korban még magát a könyvekből álló Szentírást. Lehetséges tehát, hogy a Szentírás egy-egy könyvét vagy több könyvét magába foglaló részét (például az evangéliumokat, apostoli leveleket) kapták meg olvasásra, tanulmányozásra, elmélkedésre, esetleg megtanulásra a szerzetesek.

A nagyböjtre kapott könyvet a szerzetesnek „*per ordinem*” és „*ex integro*” kellett elolvasnia. „*Ez a két kifejezés többet jelent, mint a magyar fordításban szereplő »elejétől végéig«.* *Per ordinem*, azaz meghatározott rendben, valamint teljes egészében, teljes mélységében is. Ha ez a könyv esetleg csak a Biblia egy könyve volt – a *bibliotheca* szó többször Bibliát jelent –, akkor is sok műfajjal találkozott ennek az olvasmánynak a kapcsán az olvasó szerzetes: pl. lírai alkotásokkal a Zsoltárok könyvében, történeti művekkel, novellával Tóbiás könyvében, a hellenista erkölcsbölcsélet kérdéseivel a Bölcsesség-könyvekben.”¹⁴

¹³ SÖVEGES, 1996. 204.

¹⁴ BÁNHEGYI, 2001. 6., 15.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a kolostori könyvtár könyvvállománya, de maga a Szentírás is meglehetősen változatos témájú könyveket kínált a szerzetesek számára, ha mind, vagy legalábbis zömében vallásos műfajú, témájú könyv is volt ez.

A nagybőjti olvasmányokkal kapcsolatos előírást még ötszáz évvel később is szó szerint megvalósítják, ahogy azt Lanfranc¹⁵ leírásából tudjuk. *„Nagyböjt második napján, mielőtt a testvérek belépnek a káptalan termébe, a könyvek óre gyűjtse össze a köteteket a mondott káptalan termébe, és terítse ki egy szőnyegre, kivéve azokat, amelyeket a múlt évben ki kellett adni olvasni; ezeket a testvéreknek vissza kell adniuk, mindegyiknek a maga kötetét saját kezében kell hoznia, annak az intelemnek megfelelően, amelyeket a könyvek őrzőjének előző napon ki kellett hirdetnie a káptalanban. Azután hirdessék ki Szent Benedek szabályzatát a böjt megtartására vonatkozóan, és mondjon valaki prédikációt erről a témáról. Majd pedig a könyvek óre olvassa fel a testvéreknek a múlt évben kölcsönadott könyvek listáját. Mindegyik szerzetes, mikor a nevét hallja, adja vissza azt a könyvet, amelyet az elmúlt évben olvasásra átengedtek neki; és ha tudatában van annak, hogy nem olvasta azt el végig, essék térdre, vallja be hibáját, esdekelyen bűnbocsánatért. Ezután az említett könyvtáros adjon minden egyes testvérnek valami más könyvet olvasni, ossza ki nekik sorban, és ott helyben írja le a könyvek címét és az olvasók nevét.”*¹⁶

Míg a Regula „hic et nunc” beszél, tehát aki nem olvasással tölti az idejét és még a többieket is zavarja, azt büntessék meg, a fent idézett középkori leírás arról tanúskodik, hogy az is „bűnös”, aki – szintén a Regula előírása alapján – nem olvasta el egy év alatt azt az egy könyvet, amit az előző nagyböjt elején megkapott a könyvtárból. Ez a hosszú kölcsönzési időszak is azt igazolja, hogy az olvasás az olvasás tanulását, a készség elsajátítását is jelenti annál, aki még nem tud jól olvasni, másoknál pedig már a tanulást, az ismeretszerzést, az elmélyedést. *„...könyvet ... melyet elejétől végig olvasson el”* utasítás arra utal, hogy *„...a bencés lekciónak nem felületes, nem a kíváncsiság kielégítésére vonatkozik, hanem elmerülés, igazi stúdium.”*¹⁷

„Aki nem olvas, vagy nem szeret olvasni, azt a rendalapító Benedek súlyos jelzőkkel illeti: acediosus, desidiosus, negligens, sibi inutilis, magyar megközelítésben: rest

¹⁵ KÜHÁR, 1932. 159. Bencés szerzetes, canterburyi érsek. 1010 körül született Páviában és 1089-ben halt meg Canterburyben. Előkelő család sarjaként, fiatalon jó nevű ügyvédként működött, majd vándortanítóként főleg Franciaországban dialektikát tanított. Vándorlásai során rablók kezébe került, majd fogadalma szerint belépett az éppen épülő Bec (Normandia) bencés apátságába. Vezetése alatt a beci iskola felvirágzott. Főleg a Szentírás és liturgikus könyvek szövegének revíziójával szerzett nagy érdemeket. Tours-i Berengárral szemben az Oltáriszentség tanát védte *„De corpore et sanguine”* című művében, amely 1050-ben készült. Buzgó híve volt az egyházi reformnak. Mint caeni apát rendi reformot hajtott végre. Hittudományi munkáiban az észérveknek is teret engedett. 1070-ben Hódító Vilmos angol király bizalmából Canterbury érseke és Anglia prímása lett. Sokat tett az angol egyház reformja érdekében.

¹⁶ KULCSÁR, 1964. 65–66.

¹⁷ SÖVEGES, 1996. 205.

a jóra, lusta és semmittevő, hanyag és még önmagának is haszontalan. Nem teszi hozzá a Regula, de ez az utolsó jelző értelmileg kiegészíthető a következőkkel: ha önmagának haszontalan, akkor még inkább haszontalan a közösség számára; ha olvasunk, hasznos tagjai vagyunk közösségünknek, ha nem olvasunk, haszontalanok. Ezért a csendes olvasás idején egy idősebb testvér körüljár a monostorban, ellenőrzi, hogy nincs-e olyan szerzetes, aki olvasás helyett henyél vagy pletykál (vacat otio aut fabulis), aki nem akar, vagy nem tud olvasni, végül, aki másokat is zavar az olvasásban.”¹⁸

A felolvasásról

A magánolvasáson kívül Szent Benedek Regulájában négy fejezetben szól a felolvasásról. A felolvasás egyrészt a liturgia része, másrészt a zsolozsma eszköze, harmadrészt pedig a tanítás-tanulás módja. A felolvasás – vagy közösségi olvasás – fő alkalma és terei tehát: a templomban az istentisztelet, az imateremben a zsolozsma, az ebédlőben a közös étkezés és az a helyiség, ahol a közösségi együttlét (rekreáció és beszélgetés) zajlott.

A Regula szerint „A monostorba belépni kívánó novícius előtt egy év folyamán háromszor olvassák fel a Regulát, hogy tudja, mire vállalkozik. (Érdemes volna elgondolkodni azon, hogy ez a gyakorlat: nem a novícius olvassa el maga, hanem úgy olvasák fel előtte, milyen célt szolgált, és miért maradt meg például a bírói gyakorlatban, az ítélet felolvasásában. Valószínű, már Benedek is tudta, hogy nem minden olvasni tudó olvas értelmesen, s hogy igazában a felolvasott szöveg hatékonyabb.)”¹⁹

A 38. fejezetben ezt mondja a Regula: „A testvérek étkezésénél nem szabad hiányoznia a felolvasásnak. De ne ragadja senki csak úgy alkalmyszerűen kezébe a könyvet, hogy abból olvasson, hanem aki egész héten át felolvasó lesz, az vasárnap kezdje meg a feladatát. ... Az asztalnál a legnagyobb csend legyen, hogy ott senkinek suttogását vagy szavát ne lehessen hallani, csak a felolvasót. Ami pedig evés vagy ivás közben szükséges, abban úgy szolgálják ki egymást kölcsönösen a testvérek, hogy senki se legyen kénytelen kérni valamit. Ha mégis valamire szükség volna, akkor inkább valami jeladással kérjék, semmint szóval. Ne is merjen ott senki magáról az olvasmányról vagy más valamiről kérdezősködni, hogy alkalom se adassék a beszédre. Kivéve, ha esetleg az elöljáró akarna épülés végett valamit röviden mondani. A hetes felolvasó testvér pedig, mielőtt elkezdené olvasni, kapjon egy kis kevert bort a szentáldozás miatt, és hogy nehezebbre ne essék a böjtölést elviselni. Utána pedig a konyhai hetesekkel és felszolgálókkal egyék. A testvérek egyébként ne sorrend szerint olvassanak, hanem csak olyanok, akik a hallgatók épülésére szolgálnak.”

A fenti fejezet a hetes felolvasásról szól. A kolostorban egy sajátos „munus”, feladat a felolvasás, amelyet ki-ki meghatározott ideig végez. A felolvasók megbízatása egy hétig tart, aztán váltják egymást.

¹⁸ BÁNHEGYI, 2001. 14.

¹⁹ BÁNHEGYI, 2001. 15.

Bár Szent Benedek tudja, hogy a rendes étkezés fontos és szükséges, ezért az étel és ital milyenségéről és mennyiségéről – mértékletességre intve ugyan, de gondosan rendelkezik „*egyesekek különféle gyöngeségei miatt.*”²⁰ Ám azt is tudja, hogy „*nemcsak kenyérrel él az ember*”. (Mt 4, 4.) A felolvasók és a konyhán szolgálók munkáját nagyon fontosnak tartja a rendalapító, hiszen előírása szerint „*[a] konyhán szolgáló hetesek és a hetes felolvasók ünnepélyes áldást kapnak, mielőtt átvennék a szolgálatukhoz tartozó felszerelést.*”²¹ A Regulát olvasva „*a lélek táplálása nagyobb »szakszerűséget« látszik megkívánni, mint a testé.*”²² A konyhai felszolgáló, konyhai hetes mindenki lehet, felolvasó csak az, aki épülésére szolgál a hallgatóságnak.

Szent Benedek vezető irányítása és gondoskodása a felolvasóról szóló fejezetben belül többször is megmutatkozik. A közösség működésének rendjét biztosítja azzal, hogy előírja: a felolvasó megbízatása határozott időre, egy hétre szól. Ugyancsak erre irányul, hogy megparancsolja a csendet a felolvasás alatt. Ezzel azt szeretné elérni, hogy a lelki olvasmányok értelme legyen, hogy mondanivalója célba érjen a hallgatóság szívében-lelkében. Gondoskodó atyasága nyilvánul meg abban, hogy a felolvasónak egy kis bort rendel; bort, ami „*vidámítja az ember szívét*”,²³ hogy a felolvasás alatti „*böjtölés*” – miközben az többek esznek – ne essen a felolvasó nehezeére.

Néhány gondolatra álljunk meg még annál az utasításnál, amellyel Szent Benedek ünnepélyes, tiszteletteljes csendet parancsol az étkezés alatt. A benecés szerzetesek az étkezések (ebéd) alatt a mai napig szilenciumban, teljes csendben vannak; csendben hallgatják az olvasmányt. De teljes szilencium van a napi utolsó közös imádság után éjszaka is. Ez a „*külső és belső csend*” az elmélyedés, a gyümölcsöző befelé és Isten felé fordulás feltétele.

Ahogy olvastuk, még magáról az olvasmányról sem szabad kérdezősködni. Az ebéd alatti csendet csak az apát törheti meg „*épülés végett*”. Az előljáró – az apát, ha jelen volt – beleszólhatott és beleszólhat a felolvasásba, ha valamit meg akart magyarázni. Az asztali olvasmányok, az asztalnál történő felolvasásnak a csönd elmélyítése, az épülés – tanítás – tanulás mellett a szöveg helyes értése is célja.²⁴ Ezért engedi meg a rendalapító a szövegmagyarázatot, a tanítást a közösség vezetőjének, az apátnak.

Szent Benedek a hallgatóság érdekében rendeli el, hogy csak olyanok olvassanak, akik „*a hallgatók épülésére szolgálnak.*” Lényegében ugyanezt az utasítást ismétli meg a 47. fejezetben: „*A zsoltárokat pedig és az antifónákat az apát után sorrendjük szerint azok énekeljék, akiknek ezt meghagyta. Énekelni azonban*

²⁰ Regula 86. 39. fejezet: *Az étel mértéke.*

²¹ HEUFELDER, 1995. 159.

²² SÖVEGES, 1996. 179.

²³ Vö. *Dicsőítő ének a Teremtőről*, Zsolt 104, 14–15.: „*Füvet sarjasztasz az állatoknak, és növényeket az ember szolgálatára, kenyeret adsz a földből, és bort, hogy vidámítsa az ember szívét.*”

²⁴ SÖVEGES, 1996. 178.

vagy felolvasni ne merjen senki, csak az, aki teljesíteni tudja ezt a feladatot, úgy hogy a hallgatók épüljenek. Ezt alázattal, komolysággal és szent félelemmel végezze az, akinek az apát megparancsolja.”

Tehát csak az olvasson fel, aki valóban tud nemcsak olvasni, de felolvasni, mégpedig úgy, hogy képes közvetíteni az írott szöveg mondanivalóját, hogy a hallgatók épülhetnek a segítségével. Márpedig ahogy az abbreviátúrákkal, rövidítésekkel teli, kéziratos kódexet olvasni nem egyszerű napjainkban sem, ugyanúgy nem volt könnyű Szent Benedek korában sem. Ráadásul *„Az ókori könyv olvasását módfelett megnehezítette a sorok tagolatlansága, az a körülmény, hogy a szavak nem voltak egymástól elválasztva s hogy az interpunkció is felettebb lassan fejlődött.”*²⁵

*„Az olvasás és az olvasott szöveg iránti tiszteletet [Szent] Benedek a [fenti fejezetben] ... három magatartásformával fejezi ki: a felolvasónak feladatát alázattal, komolysággal és szent félelemmel kell végeznie: humilitate, gravitate et tremore. A humilitas azt szolgálja, hogy a felolvasó tudja, ő csak eszköz a könyv mondanivalójának a közvetítésében; a gravitas adja az ünnepélyességet, a kimértséget, a színészkedés és a tréfálkozás elkerülését; a tremor, a reszkető félelem pedig az ember gyöngeségét fejezi ki a feladat súlyával szemben.”*²⁶

A Regula szintén a hangos felolvasásról szól a 42. fejezetben: *„Minden időben csöndre kell törekedniük a szerzeteseknek, de főként az éjszakai órákban. Azért minden időben, akár böjt, akár kétszeri étkezés van, a következőket rendeljük: ha kétszeri étkezés van, ahogy felkeltek a vacsorától, üljenek le mindnyájan együtt, és az egyik olvasson föl a »Beszélgetések«-ből vagy »Az atyák életé«-ből vagy esetleg valami más, amin épülnek a hallgatók. De ne olvassák a Heptateuchust, sem pedig a Királyok Könyvét, mert ez a gyenge lelkeknek nem lesz hasznára, ha ebben az időben a Szentírásnak ezeket a könyveit hallgatják. De más időben ezeket is olvassák. Ha pedig böjti nap van, kis szünetet tartva a vesperás elmondása után, kezdjenek hozzá a »Beszélgetések« olvasásához, amint mondtuk, és olvassanak el négy-öt lapot, vagy amennyit az idő enged. Míg ez az olvasás tart, valamennyien jöjjenek egybe, még az is, aki esetleg valami rábízott dologgal volt elfoglalva. Ha tehát így mindnyájan együtt vannak, imádkozzák el a kompletóriumot, és a kompletóriumról kijöve már senkinek se legyen szabad egy szót sem szólania. Ha valakit rajtakapnának, hogy a hallgatásnak ezt a szabályát megszegte, súlyos büntetés érje; kivéve, ha az érkező vendégek miatt lenne szükség beszédre, vagy az apát parancsolna valakinek valamit. De még ez is a legnagyobb komolysággal és szerény mérséklettel történjék.”*

Ez a fejezet egészen konkrétan meghatározza, hogy az esti, lefekvés előtti, közös együttlét alatti hangos felolvasáskor mit olvassanak a szerzetesek. A „Beszélgetések”-et és „Az atyák életé”-t E két olvasmányt konkrétan is ajánlja, de szabadságot ad későbbi követőinek (az előljáróknak), hogy olvastathatnak

²⁵ BALOGH, 1921. 25.

²⁶ BÁNHEGYI, 2001. 14.

valami más is. Egy a kikötés: olyat olvassanak /olvastassanak „*amin épülnek a hallgatók*”.

A fejezetben említett „*Beszélgetések*” Cassianus²⁷ *Collationes Patrum*²⁸ című munkája. A *Vitæ Patrum* (Az atyák élete vagy életrajza) egy legendás életrajgyűjtemény.²⁹ Ezen kívül olvastatja a Szentírást. Tiltja viszont ebből a

²⁷ Drós, 2009. 1319–1322. Szent Cassianus apát 360 körül született és Marseille-ban halt meg 430 és 435 között. Alig tudunk többet róla, mint amit ő maga említ önmagáról írásaiban. Szülőföldje feltehetően Scythia Minor római provincia volt. Korán belépett egy betlehemi kolostorba. Írásainak jó latinsága arról tanúskodik, hogy előzően alapos tanulmányokat folytatott. 385 után hamarosan egy társával, Germanusszal Egyiptomba, a szerzetesség hazájába ment. Mintegy tizennégy évig tartózkodott itt, hogy megismerje a remeték aszketikus életmódját és lelki életét. Ezután mindketten Konstantinápolyba utaztak, s ott Cassianust diákonussá szentelte Arany-szájú Szent János. Cassianus nagyon szerethette püspökét, mert amikor száműzték, Rómába indult, hogy megvédelmezze I. Ince pápánál (401–417). Ez a bátor tette bizonytalán megalapozta a jó híret Rómában, mert sok évvel később, amikor Nesztoriosz tévtana kezdett elterjedni, tőle akartak felvilágosítást kérni a keleti viszonyokról. Időközben azonban Cassianus már Gallia déli részén, Marseille-ben alapított két kolostort: az egyiket férfiak, a másikat nők számára. A Szent Viktorról nevezett férfikolostort saját maga vezette. Feltehetően már előzően, Rómában pappá szentelték. További életéről alig tudunk valamit. 430 és 435 között halt meg kolostorában.

²⁸ Drós, 2009. 1319–1322. Cassianus különösen két írásával gyakorolt igen nagy hatást a következő évszázadokra. Az első: „*De institutis cenobiorum*.” Ebben Nyugat szerzetessége elé tárja példaként Kelet szerzeteseinek életmódját és lelki tanítását. Valójában ezzel alakította ki a nyugati kolostorokat Szent Benedek nagy törvényhozásáig. Ebben az írásában szó van a szerzetesek ruházatáról, a nappali és éjszakai liturgikus imáról, az újoncok felvételéről és tanításáról, végül azokról a főbűnökről, amelyek ellen a szerzetesnek harcolnia kell; ezek: mértéktelenség, paráznaság, fősvényesség, harag, szomorúság, restség, dicsőségvágy, gőg. A másik, fontosabb művét Cassianus *Collationes Patrum*-nak, Az atyákkal való beszélgetéseknek nevezte el. Az egyiptomi remetéknél szerzett élményeit írja le benne. Az anakorétákkal folytatott huszonnégy, vélhetően képzelt beszélgetésben sűríti „a puszta bölcsességé”-t. Alig ért el más lelki könyv olyan sikert, mint ez. Az egész középkoron át az újkorig egyre másolták. Nem akadt olyan kolostor, amelyben hiányzott volna. Szent Benedek olvasásra ajánlja a regulájában, Aquinói Szent Tamás pedig gyakran idézi tekintélyként. Cassianus nem volt eredeti szellem. Nagymértékben rendelkezett azonban azzal a képességgel, hogy mindazt, amit hallott és olvasott, ügyesen elrendezze, és világos formában adja tovább. Gondolataiban messzemenően függ Euagriosz Pontikosztól, akit bizonyára megismert egyiptomi tartózkodása alkalmával, de sohasem hivatkozik rá, mert Euagrioszt akkoriban erősen támadták Origenészhez (184–254) való vonzódása miatt. Az is helytálló, hogy Cassianus a lelki életet nagyon intellektuális, sőt intézményessé tette. Kijelentéseit nem mindig alapozza karizmatikus élményeire, mint az egyiptomi atyák. Mivel állást foglalt Szent Ágoston kegyelemtanával szemben, ezzel az ún. „szemipelagianizmus” atyja lett. Ez a tény volt bizonyára annak az oka, hogy a római egyház miért nem ismerte el soha Cassianust általánosan szentnek. Csak Marseille egyháza tiszteli még ma is szentként.

²⁹ TORDAY, 1933. 481. *Vitæ Patrum, Verba Seniorum* (PL 73–74). Legkésőbb a 6. században kialakult életrajz-gyűjtemény a keleti szerzetesekről. PUSKELY, 2006. 765. A legrégebb és legtekintélyesebb legendagyűjtemény. Eredetileg görög és kopt nyelven írták, 4. századi latin földolgozása Szent Jeromos és Rufinus nevéhez fűződik.

Heptateuchust³⁰ és a Királyok könyvét.³¹ Ez utóbbiakról azt mondja Szent Benedek, hogy a „*gyenge lelkeknek*” nem ajánlott. Egyes vélekedés szerint Szent Benedek ezeknek a könyveknek az olvasását erkölcsi okokból tiltja lefekvés előtt, mert némely részük izgatónan hathat a fantáziára. Mert ugyanezek a szentírási részek olvashatók más időpontokban, akár az éjszakai vigiliákon is, amikor nem maradnak magukra a szerzetesek, illetve nem készülnek aludni. Olvashatók, mert hiszen részei a Szentírásnak. Más vélekedés szerint ezek a könyvek nem morális szempontból „tiltottak”, hanem azért, mert tele vannak véres történetekkel, gyilkosságokkal és egyéb borzalmakkal, amelyek az érzékenyebb lelkű embert felzaklathatják elalvás előtt.³²

Felolvasásról szó van még az 53. fejezetben is, amelyben Szent Benedek arról ír, hogyan kell fogadni a vendéget. A fejezet így kezdődik: „*Minden érkező vendéget úgy fogadjanak, mint magát Krisztust...*” A Regula – ahogy fentebb mondtuk – egyrészt a bencés közösség életét szervezi, rendezi, másrészt segítséget ad az egyes szerzetesnek arra, hogyan haladjon előre a lelki életben, hogyan legyen Krisztus egyre hűségesebb és igazabb követője, harmadrészt pedig ösztönzi a felebaráti szeretetet is. Mert a másik ember szeretete az istenszeretet mellett főparancs.³³ Az *embertárs* az, akihez vérségi kötelék fűz, az, akivel ilyen-olyan közösségben, kapcsolatban élek, de mindenki, minden ember az. A „Regula világára” visszatérve: a szerzetes embertársai a többékevésbé választott szerzetesi közösség tagjai és mindazok, akikkel a szerzetes élete során a monostor falain belül vagy a kolostor kapuján kívül találkozik.

„*Benedek azt akarja, hogy ... a természetfölötti tisztelet töltse be a monostor közösségének egész együttélését. ... a kölcsönös tiszteletnek a megőrzése szempontjából döntő, hogy mindig ragaszkodjanak a kölcsönös kapcsolatok természetfölötti jelle-*

³⁰ HAAG, 1989. 612., 1457–1469. Heptateuchus jelentése hét részből álló könyvtékercs. Részei: Pentateuchus (Mózes öt könyve), valamint József és a Bírak könyve együtt.

³¹ A görög bibliafordításban a Királyok könyve négy részből áll: a Sámuel két könyvéből és a királyok két könyvéből. A zsidó kánonban csak az utóbbi kettő viseli ezt a nevet s eredetileg egy egészet képez. A Királyok könyve Izrael és Júda történetét tárgyalják Dávid király halálától Jeruzsálem első pusztulásáig.

³² Regula 91. és BÁNHEGYI, 2001. 14.

³³ Diós, 1997. Főparancs, latinul *mandatum magnum*: az erkölcsi törvényeket magában foglaló alaptörvény. Izraelben a babiloni fogságtól kezdődően megsokasodtak az erkölcsi és tisztasági előírások, hogy a zsidók pogány környezetben is hűségesek maradhassanak a Tórához. Jézus korában a talmudista hagyomány 248 parancsolatot és 365 tilalmat tartott számon, s a rabbi között eltérő vélemények voltak a főparancs kérdésében. A hivatalos zsidóság elhatárolta magát ennek keresésétől, a törvénytudók viszont föltették Jézusnak a kérdést, hogy próbára tegyék: „*Mester, melyik a legfőbb parancs a törvényben?*” Jézus a MTörv 6, 5. és a Lev 19, 18. összekapcsolásával válaszolt: „*Szeresd Uradat, Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből és teljes elmédből. Ez a legnagyobb, az első parancs. A második hasonló hozzá: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. Ezen a két parancson nyugszik az egész törvény és a próféták.*” (Mt 22, 34–40.) Válaszában Jézus nem száll vitába a zsidók elképzeléseivel (például hogy „három ponton nyugszik a világ: a Tórában, az áldozatbemutatásban és a szeretet szabályain”), hanem az Ószövetségből idézi az alappilléreket, és kinyilatkoztatja a szeretet alaptörvényét, amely az istenszeretetet és emberszeretet egybekapcsolja.

géhez, s hogy Krisztust lássák az embertestvéreikben. Ezért nagyon a lelkükre köti Szent Benedek, hogy a monostorban a sorrendet sohase a természetes kor határozza meg, hanem az Úr különleges követésére való meghívás időpontja. ... Ezért teljes határozottsággal visszautasít minden olyan kísérletet, amely valamely tisztán természetes kapcsolatot tart meghatározónak a kölcsönös kapcsolatban, mint amilyen a rokonság, a rokonszenv vagy az ellenszenv.”³⁴ Ez a viszonyulás az embertárshoz a közösségen belül. De ugyanezzel a szeretettel kell viszonyulni a kolostort felkereső vendég felé is.

Egy működő bencés kolostorba látogatni sem Szent Benedek korában, sem napjainkban nem megszokott esemény, különösen nem az egy esetleg pár napot ott időző vendég számára. Egy kolostorban vendégeskedni nem mindennapi dolog, de mégsem jelent semmi rendkívülit abban az értelemben, hogy a vendégek a szerzetesközösség mindennapjaiba kapcsolódnak bele: részt vehetnek a liturgián, együtt lehetnek, beszélgethetnek, találkozhatnak a közösség tagjaival, a kolostor vendégszobáiban laknak, ugyanazt eszik, mint a szerzetesek, s ha nem is mindenki, de együtt étkezhetnek velük.

Az 53. fejezet így szól: „Minden érkező vendéget úgy fogadjanak, mint magát Krisztust, mert ő maga mondja majd egykor: »Idegen voltam, és befogadtatok engem« (Mt 25, 5.). Mindenkinek adják meg a megfelelő tiszteletet, de elsősorban a hitben testvéreinknek és a zárandokoknak. ... Minden érkező vagy távozó vendéget teljes alázatossággal köszöntsenek: meghajtott fővel vagy egészen arcra borulva imádják benne Krisztust, akit csakugyan be is fogadtak. Ha a fogadás megtörtént, vezessék a vendéget az imádságra, azután üljön le velük az előljáró, vagy akit ő kirendel. Olvassanak föl a vendég előtt a Szentírásból, hogy épüljön, aztán pedig teljes szeretetszolgálatlally legyenek iránta.” A jámbor épületes olvasmány a Szentírásból, ahogy Szent Benedek rendeli, és a – joggal feltételezett, bár a Regulában külön nem olvasható – (lelki) beszélgetés lelki táplálékul szolgál a kolostort felkereső vendégek számára.

A vendégekkel kapcsolatban a Regula előírja, hogy az apát a vendégekkel étkezzék.³⁵ Egy asztalhoz ülni, együtt étkezni, asztalközösségben lenni a vendéglátás gesztusa; a vendég, az idegen megtisztelését jelenti. Nem jelent feltétlenül elegáns környezetet, díszesen megterített asztalt, különleges kiszolgálást – bár az apátnak és a vendégeknek külön konyha „működik” a kolostorban, de ez praktikus szempontból van így³⁶ –, nem ezek a külsőségek adják

³⁴ HEUFELDER, 1995. 157–158.

³⁵ Regula, 110. 56. fejezet: „Az apát asztala. Az apát mindig együtt étkezzék a vendégekkel és a zárandokokkal.”

³⁶ Regula, 103–105. 53. fejezet, 16–20. vers „Az apát és a vendégek számára legyen külön konyha, hogy a bizonytalan időben érkező vendégek – hiszen a monostorban az ilyenek sohasem hiányoznak –, ne zavarják a testvéreket. Erre a konyhára egész évre két testvért rendeljenek ki, akik jól el tudják látni ezt a munkát. Szükség esetén adjanak melléjük segítőköt, hogy zúgolódás nélkül szolgáljanak. Viszont ha kevesebb az elfoglaltságuk, menjenek munkára oda, ahova rendelik őket. De ne csak önáluk, hanem a monostor minden munkakörében ez legyen az elv: amikor szükséges, segítséget adjanak nekik, viszont

értékét, hanem lényege a közösség egymással, a közösség az embertárssal. Ez a közösség a testi és a szellemi (lelki) táplálék megosztását is jelenti.

Szent Benedeket a nyugati szerzetesség atyjának, Európa védőszentjének tartjuk, mert nagy szerepe volt az európai kultúra megteremtésében, amelynek egyik legjelentősebb, ha nem a legjelentősebb része az írás- és olvasáskultúra. Szerzetesei tanítottak bennünket, magyarokat is a szónak egészen tág értelmében kultúrára: agrárkultúrára, kézművességre, de írni és olvasni is.

Bár a Regula értelmezése és megélése a keletkezése utáni évszázadokban sok változáson ment át, alkalmazkodott az adott korhoz, az adott társadalmi, életmódbeli, kulturális, egyéb viszonyokhoz, nyugodt lelkiismerettel mondhatjuk, hogy Szent Benedek követői, a bencés szerzetesek ma is a Regula szerint élik mindennapjaikat. A több mint 1500 éves életstílus időtálló és modern.

Ami az olvasást – legyen az egyéni elmélyedés vagy felolvasás formájában elhangzó szellemi gazdagodás –, a szerzeteseknek a könyvhöz való viszonyát illeti: a szerzetesek ma is naponta olvasnak a Szentírásból a zsolozsmán és a szentmisén. Felolvasás formájában évente többször meghallgatják a Regulát és más lelkileg-szellemileg gazdagító, hasznos olvasmányokat az étkezések alatt. Természetesen ma már a szerzetesek nem vagy nemcsak a könyvtárból kapnak és évente egy-egy könyvet, hanem saját könyvgyűjteményük is van, hiszen a tanítás vagy a tudományos munka megkívánja, hogy bizonyos alapk munkák kinek-kinek a saját polcán legyenek, de lényegében ezek a magánkönyvtárak is a közösségéi, hiszen az egyes szerzetesek magán könyvgyűjteménye haláluk után a könyvtárba kerül.

ha nincs dolguk, engedelmesen tegyék meg, amit parancsolnak.” Az utolsó mondat szemlélteti Szent Benedek egyik tanítómódszerét: a konkrét problémát, feladatot megoldó utasítást felhasználja arra, hogy általános, magasabb értékrend felé vivő tanítást adjon.

Melléklet

Szent Benedek Regulájának az olvasásról szóló fejezetei

8. fejezet: Az éjszakai istenszolgálat

Téli időben, azaz október elsejétől egészen húsvétig, ésszerű megfontolás alapján, az éjnek nyolcadik órájában kell fölkelni, hogy a testvérek éjfélnél valamivel tovább nyugodhassanak, és már pihenten keljenek föl. A vigília után fönmaradt időt pedig használják föl a testvérek, akik a zsoltároskönyvet és az olvasmányokat illetően rászorulnak, olvasgatásra.

38. fejezet: A hetes felolvasó

A testvérek étkezésénél nem szabad hiányoznia a felolvasásnak. De ne ragadja senki csak úgy alkalmoszerűen kezébe a könyvet, hogy abból olvasson, hanem aki egész héten át felolvasó lesz, az vasárnap kezdje meg a feladatát. ... Az asztalnál a legnagyobb csend legyen, hogy ott senkinek suttogását vagy szavát ne lehessen hallani, csak a felolvasóét. Ami pedig evés vagy ivás közben szükséges, abban úgy szolgálják ki egymást kölcsönösen a testvérek, hogy senki se legyen kénytelen kérni valamit. Ha mégis valamire szükség volna, akkor inkább valami jeladással kérjék, semmint szóval. Ne is merjen ott senki magáról az olvasmányról vagy más valamiről kérdezősködni, hogy alkalom se adassék a beszédre. Kivéve, ha esetleg az előjáró akarna épülés végett valamit röviden mondani. A hetes felolvasó testvér pedig, mielőtt elkezdene olvasni, kapjon egy kis kevert bort a szentáldozás miatt, és hogy nehezebbre ne essék a böjtölést elviselni. Utána pedig a konyhai hetesekkel és felszolgálókkal egyék. A testvérek egyébként ne sorrend szerint olvassanak, hanem csak olyanok, akik a hallgatók épülésére szolgálnak.

42. fejezet: A kompletórium után senki se beszéljen

Minden időben csöndre kell törekedniük a szerzeteseknek, de főként az éjszakai órákban. Azért minden időben, akár böjt, akár kétszeri étkezés van, a következőket rendeljük: ha kétszeri étkezés van, ahogy felkeltek a vacsorától, üljenek le mindnyájan együtt, és az egyik olvasson föl a „Beszélgetések”-ből vagy „Az atyák életé”-ből vagy esetleg valami mást, amin épülnek a hallgatók. De ne olvassák a Heptateuchust, sem pedig a Királyok Könyvét, mert ez a gyenge lelkeknek nem lesz hasznára, ha ebben az időben a Szentírásnak ezeket a könyveit hallgatják. De más időkben ezeket is olvassák. Ha pedig böjti nap van, kis szünetet tartva a vesperás elmondása után, kezdjenek hozzá a „Beszélgetések” olvasásához, amint mondtuk, és olvassanak el négy-öt lapot, vagy amennyit az idő enged. Míg ez az olvasás tart, valamennyien jöjjenek egybe, még az is, aki esetleg valami rábízott dologgal volt elfoglalva. Ha te-

hát így mindnyájan együtt vannak, imádkozzák el a kompletóriumot, és a kompletóriumról kijöve már senkinek se legyen szabad egy szót sem szólania. Ha valakit rajtakapnának, hogy a hallgatásnak ezt a szabályát megszegte, súlyos büntetés érje; kivéve, ha az érkező vendégek miatt lenne szükség beszédre, vagy az apát parancsolna valakinek valamit. De még ez is a legnagyobb komolysággal és szerény mérséklettel történjék.

47. fejezet: Az istenszolgálat idejének jelzése

A zsolnárokat pedig és az antifónákat az apát után sorrendjük szerint azok énekeljék, akiknek ezt meghagyta. Énekelni azonban vagy felolvasni ne merjen senki, csak az, aki teljesíteni tudja ezt a feladatot, úgy hogy a hallgatók épüljenek. Ezt alázattal, komolysággal és szent félelemmel végezze, akinek az apát megparancsolja.

48. fejezet: A mindennapi testi munka

A tétlenség a lélek ellensége. Ezért a testvérek a megállapított időben foglalkozzanak testi munkával, más órákban pedig szent olvasmányokkal. Úgy hisszük, hogy az időt mindkettő számára következőképpen oszthatjuk be: Húsvétól október elsejéig menjenek ki a testvérek reggel, és a primától körülbelül tíz óráig végezzék el a szükséges teendőket. Tízről egészen szextáig olvasással foglalkozzanak. A szexta után pedig, miután fölkeltek az étkezéstől, pihenjenek ágyukon egészen csendben, vagy, ha valaki olvasni akar, akként olvasson magában, hogy mást ne zavarjon. A nónát kissé korábban, fél kettőkor mondják, és azután egészen a vesperásig a szükséges munkát végezzék. Október elsejétől pedig a negyennapi böjt kezdetéig egészen nyolc óráig olvasással foglalkozzanak. Nyolc órakor mondják a terciát, aztán nónáig valamennyien a rájukszabott munkán dolgozzanak. A nónára hívó első jeladásra mindenki hagyja abba a munkát és legyen készen, mire a második gongütés felhangzik. Étkezés után pedig olvasmányaikkal vagy a zsolnárok tanulásával foglalkozzanak. A negyennapi böjt idején pedig reggeltől egészen terciáig olvasmányaikkal foglalkozzanak, és utána négy óráig végezzék a rájuk bízott munkát. A negyennapi böjtre mindenki kapjon egy könyvet a könyvtárból, amelyet elejétől végig olvasson el. Ezeket a könyveket a negyennapi böjt elején adják ki. Mindenesetre azonban rendeljenek ki egy vagy két szeniort, hogy a monostorban abban az időben, amikor a testvérek olvasással foglalkoznak, körüljárjanak, és megnézzék, nem találnak-e hanyag testvért, aki henyél vagy beszélget, és nem törődik az olvasással, és így nemcsak magának van kárára, hanem másokat is zavar. Ha ilyet találnak – Isten mentsen ettől –, két ízben intsék meg. Ha nem javul meg, a Regula szerinti büntetéssel sújtsák, úgy hogy a többiek is féljenek. Ne is érintkezzenek az egyik testvér a másikkal a maga idején kívül. Vasárnap hasonlóképpen olvasással foglalkozzanak valamennyien, azok kivételével, akik különböző feladatokra vannak

kirendelve. Ha pedig valaki olyan hanyag vagy rest volna, hogy nem akarna, vagy nem tudna lelki munkával foglalkozni vagy olvasni, adjanak neki más munkát, hogy ne henýljen.

49. fejezet: A negyvennapos böjt megtartása

A szerzetes életének olyannak kell lennie, mintha állandóan negyvennapos böjti fegyelem alatt élne, mégis mivel kevesekben van meg ehhez az erő, ezért azt tanácsoljuk, hogy a negyvennapnak ebben az idejében teljes tisztasággal élje életét, ugyanakkor a más időkben elkövetett hanyagságait ezekben a szent napokban tegye jóvá. Ez akkor történik megfelelő módon, ha minden bűntől tartózkodunk, könnyek között imádkozunk, szent olvasmányokat olvasunk, a szív töredelmére és az önmegtagadás cselekedeteire törekedünk. Ezekben a napokban tehát szolgálatunk szokott mértékéhez adjunk hozzá valamit: külön imádságokat, ételben és italban önmegtagadást. A kiszabott mértéken felül mindenki ajánljon föl valamit saját akaratából a Szentlélek örömeiben Istennek, ... vonjon meg valamit testétől az ételben, italban, alvásban, beszédben és tréfálkozásban, és így a lelki vágyódás örömeivel várja a szent húsvétot.

53. fejezet: A vendégek befogadása

Minden érkező vendéget úgy fogadjanak, mint magát Krisztust, mert ő maga mondja majd egykor: „*Idegen voltam, és befogadtatok engem*” (Mt 25, 5). Mindenkinek adják meg a megfelelő tiszteletet, de elsősorban a hitben testvéreinknek és a zarándokoknak. ... Minden érkező vagy távozó vendéget teljes alázatossággal köszöntsenek: meghajtott fővel vagy egészen arcra borulva imádják benne Krisztust, akit csakugyan be is fogadtak. Ha a fogadás megtörtént, vezessék a vendéget az imádságra, azután üljön le velük az előjáró vagy akit ő kirendel. Olvassanak föl a vendég előtt a Szentírásból, hogy épüljön, aztán pedig teljes szeretetszolgálattal legyenek iránta.

Felhasznált források és irodalom

Regula = SÖVEGES Dávid (ford.), *Szent Benedek Regulája*. Pannonhalma, 1995.

BALOGH, 1921. = BALOGH József, „*Voces paginarum*”. *Adalékok a hangos olvasás és írás kérdéséhez*. Budapest, 1921.

BÁNHEGYI, 2001. = BÁNHEGYI Miksa, A bencés monostorok olvasáskultúrája a középkorban. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 10. (2001/6.) 12–16.

DIÓS, 1997. = DIÓS István, Főparancs. In: DIÓS István (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon III*. Budapest, 1997. 786.

DIÓS, 2009. = DIÓS István, *Szentek élete I–II*. Budapest, 2009.

- HAAG, 1989. = HAAG, Herbert, *Bibliai Lexikon*. Budapest, 1989.
- HEUFELDER, 1995. = HEUFELDER, Emanuel Maria, BÁNHEGYI Miksa (ford.), *Istenhez vezető utunk Szent Benedek Regulája szerint*. [Pannonhalma], 1995.
- KÜHÁR, 1932. = KÜHÁR Flóris, Lanfranc. In: BANGHA Béla (szerk.), *Katolikus Lexikon III*. Budapest, 1932. 159.
- KULCSÁR, 1964. = KULCSÁR Zsuzsa, *A középkori élet*. Budapest, 1964.
- PUSKELY, 2006. = PUSKELY Mária, *A keresztény szerzetesség történeti fogalomtára*. Budapest, 2006.
- SÖVEGES, 1980. = SÖVEGES Dávid, Bevezetés a Regulához. In: SÖVEGES Dávid (ford.), *Szent Benedek Regulája*. [Budapest], 1980.
- SÖVEGES, 1996. = SÖVEGES Dávid, *Magyarázatok Szent Benedek Regulájához*. Pannonhalma, 1996. (A pannonhalmi főiskola könyvei 8.)
- TORDAY, 1933. = TORDAY Ányos, *Vitæ patrum*. In: BANGHA Béla (szerk.), *Katolikus Lexikon IV*. Budapest, 1933. 481.
- VANYÓ, 2009. = VANYÓ László, Vazul, Nagy, Baszileiosz, Szt. In: Diós István (főszerk.), *Magyar Katolikus Lexikon XIV*. Budapest, 2009. 903–905.

The Rules of St. Benedict about Reading

This essay enumerates those parts of the Rules of St. Benedict, which concern reading. The epigraph stems from Chapter 48 in the Rules, which deals with daily (manual) labour: *“Idleness is the enemy of the soul; and therefore the brethren ought to be employed in manual labor at certain times, at others, in devout reading.”*

The Rules itself contains 73 chapters, out of which 7 concern reading. Private reading appears in three chapters (ch. 8, 48 and 49) and ‘reading out’, i.e. lectures, in four chapters (ch. 38, 42, 47 and 53). Reading is regarded as a spiritual-mental requirement and an attribute of everyday-life. Following the internalisation of reading as a skill, private reading is the device of learning, whereas lecturing is the device of teaching. According to the Rules private reading, on the one hand, supports reading as a skill, and, on the other, it is a condition for acquiring knowledge and spiritual devotion. Interestingly, it is the Rules that after the classic practice first speak about silent, i.e. not loud (private) reading. Lecturing appears in four chapters in the Rules, which, in one respect is part of the liturgy, in another respect is a device of psalm-singing and a means of learning and teaching.

St. Benedict, who is the father of Western monasticism, patron saint of Europe, plays an important role in establishing European culture, in which the culture of writing and reading is a significant, if not the most significant part.